Józefa Grodecka, Renata Kałucka, Krzysztof Sarzała,
Arkadiusz Żukiewicz

Preambuła i pakiet usług pomocy i integracji społecznej dla rodziny doświadczającej przemocy w rodzinie

Projekt 1.18 „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej” jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Przemoc w rodzinie 3

Specyfika problematyki przemocy w rodzinie 4

Podstawa prawna 7

Misja 7

Rekomendacje Zespołu Eksperckiego 19

Bibliografia 19

Załącznik. Podstawa prawna – wybór podstawowych źródeł i przepisów 19

Przemoc w rodzinie

Korzystając z legalnej definicji przemocy zawartej w art. 2, p. 2 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm.[1]) przyjmuje się, że przemoc w rodzinie to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny lub innych osób wspólnie zamieszkujących lub/i gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą[2].

Akt przemocy w rodzinie ma miejsce, gdy na sytuację składają się wszystkie wymienione niżej elementy (kryteria).

- Powiązania rodzinne między osobami dramatu (rodzina w tym znaczeniu to para mieszkająca razem lub utrzymująca stałe kontakty, jej potomstwo i/lub przodkowie).
- Krzywda (fizyczna, emocjonalna lub seksualna, naruszenie praw i dóbr).
- Intencja, żeby zaszkodzić – przemoc jest zamierzonym działaniem człowieka i ma na celu kontrolowanie i podporządkowanie ofiary.
- Nierównowaga sił (sprawca ma więcej możliwości, sił i władzy niż ofiara).

[1] Akty zmieniające: Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Kodeks karny wykonawczy, ustawy - Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009 nr 206 poz. 1589, z późn. zm.); Ustawa z dnia 22 stycznia 2010 r. o zmianie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 28 poz. 146); Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 125 poz. 842); Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2011 nr 149 poz. 887).

[2] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm.).

Specyfika problematyki przemocy w rodzinie

Problematyka przemocy w rodzinie od lat skutecznie opiera się prostym teoriom wyjaśniającym. Mimo że problem ma historię tak długą jak cywilizacja, dopiero od 1974 roku rozpoczął się trwający do dzisiaj proces planowania spójnych i systematycznych działań. W 1974 roku książka E. Pizzey *Scream Quietly or the Neighbors Will Hear* (Krzycz cicho, bo sąsiedzi usłyszą) przyczyniła się do założenia pierwszego schroniska dla kobiet w Anglii (R. K. James, B. E. Gilliland, 2004). Wkrótce potem w Stanach Zjednoczonych ruszył szeroki, społeczny front oddolnie tworzonych organizacji lobbujących na rzecz bitych kobiet i budujących sieć interwencji i wsparcia. Medialne zainteresowanie i politycznie skuteczny lobbying zdjęły z problemu odium społecznej tajemnicy. Podobny proces na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku w Polsce doprowadził do ujawnienia wstydliwego problemu z propagandowych więzów dożywającego swych dni komunizmu, który krępował wolność i swobodę badaczy i praktyków pomagania, także i w tej sferze.

Najpowszechniejsza z teorii wyjaśnia problem powszechnością paternalistycznego, seksistowskiego porządku społecznego, który nagradza agresywne zachowania mężczyzn, a oczekuje pasywności i podporządkowania od kobiet. Skromna część przemocy kobiet wobec mężczyzn – jak się dowodzi – ma zwykle charakter odwetu lub samoobrony, a obrażenia odnoszone przez mężczyzn są z reguły mniej niebezpieczne. W istocie, literatura przedmiotu wymienia jednak nie mniej niż 11 innych teorii reprezentujących skrajnie odmienne podglądy[3].

Przemoc ma na celu wywieranie wpływu, wymuszanie zachowania pożądanego z perspektywy sprawcy przemocy. Akt przemocy to nawykowy sposób rozwiązywania konfliktów lub problemów. Cykl przemocy, który stał się trwałym wzorcem interakcji w rodzinie[4] składa się z trzech faz: narastające napięcie w relacjach (1) prowadzi do eskalacji przemocy (2), a po tym następuje okres harmonii, w którym sprawca okazuje skruchę, serdeczność i miłość (3). Właśnie trzecia faza, tworząc przeciwwagę dla czasu intensywnej przemocy i prowadzi do wykształcenia się postawy bezradności, i pozostawania w patologicznym związku.

[3] Zob. np. R. K. James, B .E. Gilliland, 2004, s.356.
[4] L. Walker (1979).

W rodzinach doświadczających przemocy obserwuje się wadliwe wzorce komunikacji, a także relacje oparte na układzie autorytarnym, w których sprawca posługuje się zachowaniami służącymi zniewoleniu.

W Polsce zjawisko przemocy monitorowane jest od lat 90. ubiegłego wieku. Statystyki policyjne wskazują na nader liczne interwencje domowe, najczęściej sytuacjach tzw. awantur domowych, jednak dopiero wprowadzenie tzw. Niebieskiej Karty, czyli dokumentu odnotowującego przemoc w rodzinie, daje asumpt do oceny skali obserwowanego zjawiska. Według danych Komendy Głównej Policji w 2009 roku przeprowadzono 573 834 interwencje domowe, w tym 81 415 w sprawach przemocy w rodzinie, co stanowiło 14% wszystkich interwencji[5].

Odnotowano 132 796 ofiary przemocy w rodzinie, przy czym 79 811 ofiar to kobiety, 27 502 to dzieci w wieku do 13 lat a 13 755 ofiar to młodzież w wieku 13–18 lat. Statystyki policyjne nie wyodrębniają kategorii wiekowych dorosłych (pełnoletnich) ofiar przemocy, a zatem trudno z nich wnioskować o udziale osób starszych. Nie uwzględnia się też stanu zdrowia pokrzywdzonych, a więc nie da się ustalić liczby osób niepełnosprawnych, wobec których stosowano przemoc.

Policja wskazuje, że w roku 2009 ustalono 81 472 sprawców przemocy, z których 94,9% stanowili mężczyźni (77 326 osób), 4,8% stanowiły kobiety (3926), a najmniej liczną, ale przecież nie znaczy, że nieważną grupę stanowili nieletni – 220 osób. Według danych KGP, wśród sprawców przemocy 66,5% znajdowało się pod wpływem alkoholu.

Odnotować należy coraz większą świadomość potrzeby współpracy różnych służb zobowiązanych do świadczenia pomocy rodzinom, w którym występuje przemoc, o czym świadczą dane o liczbie informacji (spraw) przekazanych przez policję do różnych instytucji, a w szczególności do ośrodków pomocy społecznej. I tak w roku 1999 przekazano do nich w całym kraju 7922 informacje, a 10 lat później 39 269, przy niewiele wahających się liczbach odnotowanych przez policję Niebieskich Kart wskazywane w statystykach policyjnych to mężczyźni, którzy stanowili grupę liczącą 11 728 osób.

Osoby dotknięte przemocą w rodzinie narażone są na niezaspokojenie elementarnych potrzeb – od potrzeb biologicznych (zagrożenie życia i zdrowia) przez potrzeby psychiczne, emocjonalne (potrzeba akceptacji) do potrzeb poznawczych. Zaburzona jest socjalizacja i wychowanie dzieci, a przekazywane wzorce kształtować mogą kolejne pokolenia ofiar i sprawców. Jak wynika z badań TNS OBOP, stereotypy i mity dotyczące przemocy są powszechniejsze w mniejszych miastach i wsiach, a

[5] http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzinie.html.

zatem przypuszczać można , że stosowanie przemocy jest tam bardziej tolerowane (niezauważane) i rzadziej zgłaszane, ale na pewno nie występuje rzadziej niż w dużych miastach.

W związku z realizowaną kampanią przeciw przemocy rosnąć będzie świadomość ofiar do praw a prawdopodobnie maleć będzie u nich poczucie wstydu czy winy. Wzrosnąć winna zatem liczba spraw zgłaszanych do instytucji pomocy społecznej i innych służb zobowiązanych do działania.

Dlatego konieczne jest stworzenie katalogu niezbędnych i koniecznych usług socjalnych adresowanych do tej kategorii odbiorców – osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Katalog, czyli pakiet usług sformułowany został z przyjęciem następujących założeń.

1. Powszechna dostępność – wskazane usługi muszą być dostępne każdej osobie dotkniętej przemocą a jej uzyskanie gwarantowane winno być przez prawo.
2. Priorytet dla działań ratowniczych – ochrona życia i zdrowia, ochrona przed dalszym krzywdzeniem
3. Priorytet dla działań wzmacniających, motywujących osoby dotknięte przemocą do podjęcia decyzji o zmianie swoim życiu

Podstawa prawna

Realizacja usług ujętych w Pakiecie wynika z obowiązujących przepisów prawa, a w szczególności Ustawy o pomocy społecznej[6], Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie[7] wraz z aktów wykonawczych Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej[8].

Misja

Ochrona życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej osób dotkniętych przemocą oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Cel główny usług dla rodzin doświadczających przemocy: Stworzenie warunków sprzyjających uzyskaniu zdolności do funkcjonowania w środowisku rodzinnym wolnym od przemocy w tym pełnienia ról rodzinnych, społecznych i zawodowych.

Cele ogólne:

1. W odniesieniu do osób dotkniętych przemocą: odzyskanie autonomii – poczucia wolności i samostanowienia.

2. W odniesieniu do osób stosujących przemoc: zaprzestanie stosowania przemocy poprzez redukcję zachowań agresywnych, naukę konstruktywnego wyrażania emocji.

Cele szczegółowe:

Ad 1.

[6] Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2009 nr 175 poz. 1362 z późn. zm.).

[7] Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm.).

[8] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2011 nr 149 poz. 887).

A. Zapewnienie bezpieczeństwa osobom dotkniętym przemocą.

B. Uzyskanie świadomości w zakresie psychologicznych oraz społecznych źródeł zachowań przemocowych.

C. Podniesienie samooceny oraz uzyskanie niezależności od osoby stosującej przemoc.

Ad 2.

A. Uzyskanie świadomości w zakresie psychologicznych oraz społecznych źródeł zachowań przemocowych.

B. Nabycie umiejętności zachowań asertywnych nieraniących osób bliskich.

Pakiety usług skonstruowano z uwzględnieniem obowiązujących aktów prawnych bądź też przepisów już uchwalonych , które wejdą w życie od 1.01.2012 r., a ujęte w nich usługi mają służyć osiąganiu celów szczegółowych a w konsekwencji także głównego.

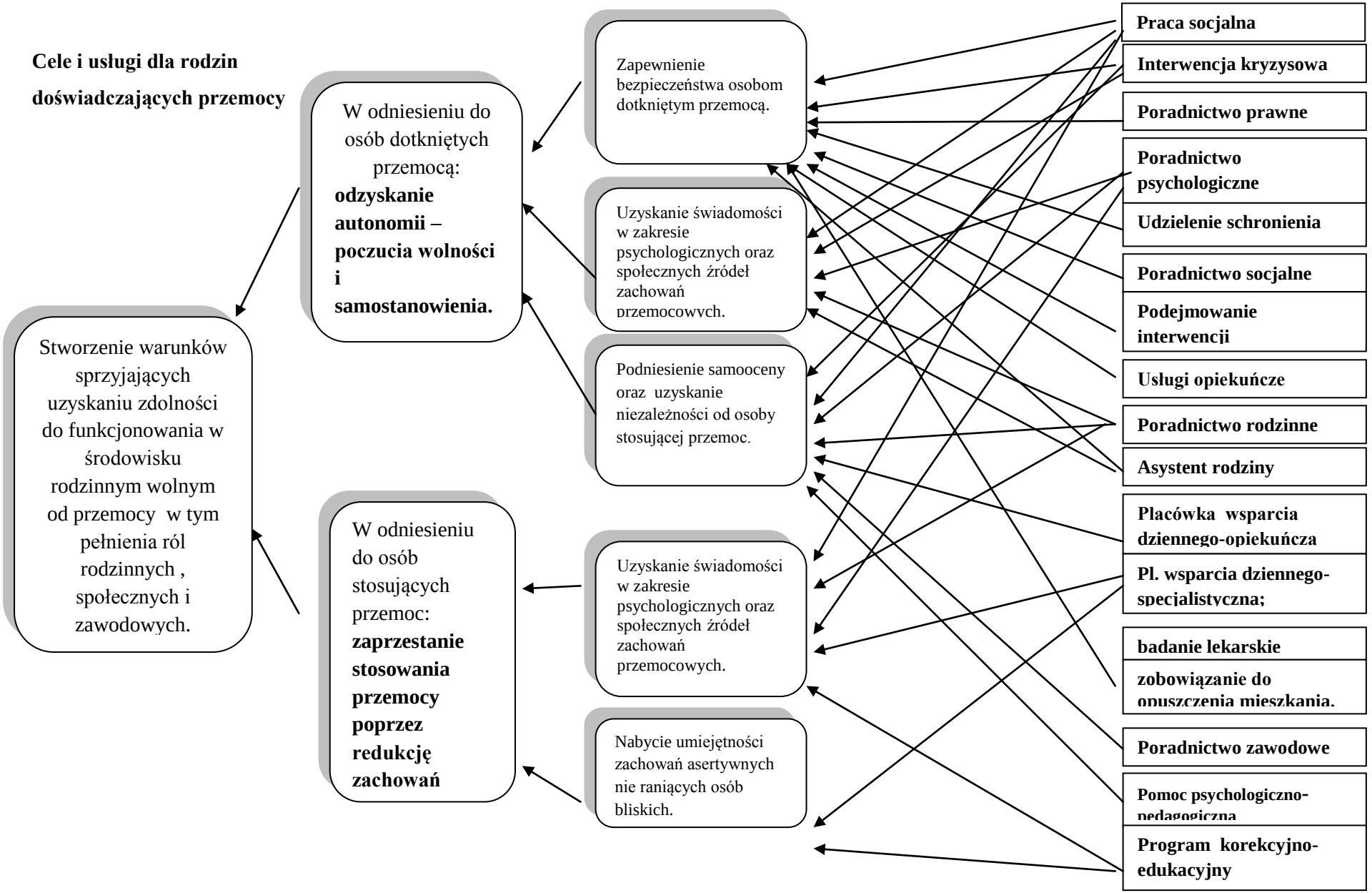
Cele i usługi dla rodzin doświadczających przemocy
Stworzenie warunków sprzyjających uzyskaniu zdolności do funkcjonowania w środowisku rodzinnym wolnym od przemocy w tym pełnienia ról rodzinnych , społecznych i zawodowych.
W odniesieniu do osób dotkniętych przemocą: odzyskanie autonomii – poczucia wolności i samostanowienia.
W odniesieniu do osób stosujących przemoc: zaprzestanie stosowania przemocy poprzez redukcję zachowań
Zapewnienie bezpieczeństwa osobom dotkniętym przemocą.
Uzyskanie świadomości w zakresie psychologicznych oraz społecznych źródeł zachowań przemocowych.
Podniesienie samooceny oraz uzyskanie niezależności od osoby stosującej przemoc.
Uzyskanie świadomości w zakresie psychologicznych oraz społecznych źródeł zachowań przemocowych.
Nabycie umiejętności zachowań asertywnych nie raniących osób bliskich.
Praca socjalna
Interwencja kryzysowa
Poradnictwo prawne
Poradnictwo psychologiczne
Udzielenie schronienia
Poradnictwo socjalne
Podejmowanie interwencji
Usługi opiekuńcze
Poradnictwo rodzinne
Asystent rodziny
Placówka wsparcia dziennego-opiekuńcza
Pl. wsparcia dziennego-specjalistyczna;
badanie lekarskie
zobowiązanie do opuszczenia mieszkania.
Poradnictwo zawodowe
Pomoc psychologiczno-pedagogiczna
Program korekcyjno-edukacyjny

Tabela 1. Pakiet usług dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie – obowiązkowy pakiet usług pomocy i integracji społecznej.

Lp.	Nazwa usługi	Opis usługi	Organizator usługi	Odbiorca usługi	Podstawa prawna
1/1.	**Praca socjalna**	Wspieranie zmian w środowisku rodzinnym zorientowane na rozwiązywanie problemów powstających w relacjach międzyludzkich związanych z występowaniem przemocy oraz wzmacnianie (*empowerment*) i wyzwalanie sił ludzkich poszczególnych członków rodzin dla wzbogacenia ich dobrostanu (tak w wymiarze indywidualnym jak i grupowym – rodzinnym). Wykorzystując teorie ludzkich zachowań i systemów społecznych, praca socjalna z rodziną doświadczającą przemocy interweniuje w miejscach, gdzie poszczególni członkowie rodzin wchodzą w interakcje	Gmina (ops) Powiat (pcpr)	Osoby dotknięte przemocą w rodzinie – dzieci, dorosłe, starsze, niepełnosprawne osoby stosujące przemoc: dzieci, dorośli.	Ustawa o pomocy społecznej: art.6, ust.12; art. 17, ust. 10; art. 36, ust. 2, pkt a.

		ze swoim środowiskiem rodzinnym dotkniętym przemocą.. Pracownik socjalny motywuje uczestników przemocy w rodzinie do podejmowania działań zorientowanych na rozwiązania istniejących problemów przemocy dokonującej się w środowisku rodzinnym. Głównym zadaniem pracownika socjalnego jest udzielanie wsparcia psychologicznego osobie dotkniętej przemocą, motywowanie, towarzyszenie a w szczególności udostępnianie zasobów infrastruktury realizującej działania na rzecz rodzin, w których występuje przemoc.			

1/2.	**Interwencja kryzysowa w rodzinie doświadczającej przemocy**	„Interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Celem interwencji kryzysowej jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie, a dzięki temu zapobieganie przejściu reakcji kryzysowej w stan chronicznej niewydolności psychospołecznej.” Stosowanie przemocy wobec członków rodziny prowadzi do sytuacji kryzysowej, czasami kryzysu chronicznego. Osoby dotknięte przemocą wymagają często oddziaływań właściwych dla interwencji kryzysowej (patrz Standard Interwencji Kryzysowej).	Powiat – OIK lub jednostki prowadzone przez organizacje pozarządowe na zlecenie powiatu.	Osoby dotknięte przemocą w rodzinie: dorosłe z dziećmi, starsze, niepełnosprawne.	Ustawa o pomocy społecznej: art.19, pkt 12; art. 47, ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

1/3.	**Poradnictwo specjalistyczne prawne**	udzielenie informacji o przysługujących prawach, wyjaśnianie zasad postępowania w sytuacji przemocy w rodzinie, pomoc przy sporządzaniu pism procesowych. Doradca prawny informuje osoby zainteresowane uzyskaniem odpowiednich informacji dotyczących prawnych aspektów działania w sytuacji przemocy w rodzinie jak postępować, by odpowiednie działania przyniosły skutek prawny. Wyjaśnia mechanizmy i zasady postępowania w relacji z organami wymiaru sprawiedliwości, policją, oraz sprawcami przemocy tak, by chronić interes prawny osób zagrożonych skutkami przemocy w rodzinie.	Gmina – w ops-ie lub przez organizację pozarządową na zlecenie Gminy.	Osoby dotknięte przemocą w rodzinie: dorosłe, starsze, niepełnosprawne	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art. 3, ust.1, pkt. 1.

1/4.	**Poradnictwo specjalistyczne psychologiczne**	udzielenie odpowiedzi na szczegółowe pytania dot. sfery zagadnień związanych z życiem psychicznym odbiorców usługi (osób doświadczających przemocy w rodzinie) oraz tych, którzy są zorientowani w działaniu na rzecz rozwiązywania problemów przemocy w rodzinie.	Gmina, powiat	Osoby dotknięte przemocą: dzieci dorosłe, starsze, niepełnosprawne, oraz osoby stosujące przemoc: dzieci, dorosłe.	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art. 3.ust 1. pkt 1. Ustawa o pomocy społecznej.
1/5.	**Udzielenie schronienia**	W sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia konieczne zapewnienia tymczasowego i/lub natychmiastowego schronienia osobom doświadczającym przemocy w ośrodku wsparcia dla osób dotkniętych przemocą lub specjalistycznym ośrodku wsparcia dla osób dotkniętych przemocą.	Gmina, powiat	Osoby dotknięte przemocą w rodzinie: dzieci, dorosłe, starsze, niepełnosprawne.	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art.3, ust.1, pkt4. Ustawa o pomocy społecznej**.**

1/6	**Poradnictwo socjalne**	udzielanie informacji o przysługujących uprawnieniach: – do uzyskania wsparcia medycznego, włącznie z badaniem lekarskim w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego o użyciu przemocy ; – do świadczeń wspomagających warunki bytowe, udzielenie tego wsparcia.	Gmina (ops, GKRPA) Powiat (pcpr, OIK)	Osoby dotknięte przemocą w rodzinie: dorosłe, starsze, niepełnosprawne.	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art. 3. ust.1, pkt1. Ustawa o pomocy społecznej.
1/7	**Program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie**	Program adresowany jest do dorosłych osób stosujących przemoc w rodzinie. Do udziału w programie kierują pracownicy socjalni, kuratorzy, sąd. Celem oddziaływań jest powstrzymanie sprawców od krzywdzenia przez redukcję zachowań agresywnych, naukę konstruktywnego wyrażania emocji i zakończenie przemocy w rodzinie.	Powiat	Osoby dorosłe stosujące przemoc w rodzinie.	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art. 6, ust.4, pkt 2.

		Zgłoszenie do udziału w programie wiąże się z przeprowadzeniem rozmowy wstępnej z terapeutą oraz uczestniczeniem w indywidualnych i grupowych formach oddziaływań związanych edukacją nt istoty przemocy oraz korektą zachowań stosowanych.			
1/8	**Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodzin dotknietych przemocą**	Ograniczone w czasie działania mające na celu rozpoznanie przemocy, tj ocenę zagrożeń i skutków, jakie wiążą się doświadczeniem przemocy przez dziecko, ochrona zdrowia i życia dziecka przez umieszczenie w rodzinie najbliższej lub odpowiedniej placówce	Gmina (ops)	Dziecko dotknięte przemocą.	Ustawa o przeciw-działaniu przemocy w rodzinie: art.9 d.

Tabela 2. Pakiet usług pomocy i integracji społecznej dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie – optymalny**.**

lp	Nazwa usługi	Opis usługi	Organizator usługi	Odbiorca usługi	Podstawa prawna
2/1	**Usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania**		Gmina: ops lub podmiot niepubliczny na zlecenie gminy.	Osoba starsza, niepełnosprawna dotknięta przemocą w rodzinie w formie zaniedbania.	Ustawa o pomocy społecznej: art. 17, ust.2, pkt 3; art.25.
2/2	**Poradnictwo specjalistyczne rodzinne**	Udzielanie porad i wskazówek związanych z zależnościami między strukturą rodziny i obowiązującymi w niej zasadami funkcjonowania a przemocą domową.		Członkowie rodziny doświadczającej przemocy: dorośli, dzieci, starsi, niepełnosprawni.	Ustawa o pomocy społecznej, art.46.

		Pomoc w zakresie: – analizy relacji wewnątrzrodzinnych; – określania czynników stanowiących szanse na zakończenie stosowania przemocy; – określania czynników życia rodzinnego, które utrudniają wychodzenie z przemocy; – wspierania osób dotkniętych przemocą w dążeniu do ochrony przed nią; – pomocy w ochronie dzieci przed przemocą domową.			

Tabela 3. Pakiet usług dla rodzin dotkniętych przemocą – usługi społeczne.

Lp.	Nazwa usługi	Opis usługi	organizator	Odbiorca	Podstawa prawna
3/1	**Asystent rodziny**	Asystent rodziny prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę .Do jego zadań należy w szczególności: – udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego; – udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych; – motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i	Gmina	Rodziny dotknięte przemocą.	Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

		umiejętności psychospołecznych; – udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych; – podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin; współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2009 r., nr 180, poz. 1493; nr 206, poz. 1589; Dz. U. z 2010 r., nr 28, poz. 146 i nr 125, poz. 842), lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.			

3/2	**Placówka wsparcia dziennego-opiekuńcza, w tym koła zainteresowań, świetlice, kluby i ogniska wychowawczych.**	Placówka zapewnia opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań.	Gmina. Powiat – placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponad gminnym.		Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej: art.18, art. 24, ust. 2.
3/3	**Specjalistyczna placówka wsparcia dziennego.**	Organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne; realizuje indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię	Gmina. Powiat o zasięgu ponad gminnym.	Dzieci z rodzin dotkniętych przemocą.	Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej: art. 18, art. 24, ust.3.

		pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.			
3/4	**Placówka wsparcia dziennego -praca podwórkowa realizowana przez wychowawcę.**	Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne.	Gmina	Dzieci z rodzin dotkniętych przemocą	Ustawa o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej: art. 18, art. 24, ust 4.
3/5	**Badanie lekarskie**	W celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie.	NFZ	Osoby dotknięte przemocą.	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie: art.3, ust1, pkt 5.
3/6	**Zobowiązanie do opuszczenia mieszkania.**	Jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na	Sąd	Osoby dotknięte przemocą	Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy: art.11 a.

		stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie osoba dotknięta przemocą może zwrócić się do sądu o zobowiązanie sprawcy do opuszczenia mieszkania. Sąd rozpoznaje sprawę w trybie przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. o postępowaniu nieprocesowym (Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U., nr 43, poz. 296, z późn. zm.5). Postanowienie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku. Staje się ono wykonalne z chwilą ogłoszenia i może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności.			

3/7	**Poradnictwo zawodowe**	Doradztwo zawodowe polega na udzielaniu osobom poszukującym pracy (zarówno bezrobotnym, jak i zamierzającym zmienić pracę) pomocy w wyborze odpowiedniego zawodu i miejsca zatrudnienia, także: pomoc w zakresie skutecznego i efektywnego poszukiwania pracy, przygotowania do rozmów kwalifikacyjnych oraz innych technik selekcji pracowników.	Samorząd województwa (wup). Samorząd powiatowy (pup).	Osoby dotknięte przemocą , nie pracujące osoby stosujące przemoc.	Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2008 nr 6 z późn. zm.): art.8, ust.1, pkt.11; art. 9, ust.1, pkt.3.
3/8	**Terapia uzależnień**	Leczenie alkoholizmu bądź uzależnienia od innych środków psychoaktywnych poprzez oddziaływania psychoterapeutyczne.	NFZ	Osoby stosujące przemoc, osoby dotknięte przemocą .	
3/9	**Pomoc psychologiczno-pedagogiczna**	Zajęcia specjalistyczne: korekcyjno-kompensacyjne.	Gmina, powiat: w przedszkolach, szkołach	Uczniowie z zaburzeniami	Rozporządzenie Ministra Edukacji

			i placówkach oświatowych.	rozwojowymi lub specyficznymi trudnościami w uczeniu się.	Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2010 nr 228 poz. 1487): par 6., ust 1, pkt 4; par 10.
3/10	**Pomoc psychologiczno-pedagogiczna**	Zajęcia socjoterapeutyczne	Gmina, powiat: w przedszkolach, szkołach i placówkach oświatowych.	Uczniowie z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne.	Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy

					psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2010 nr 228 poz. 1487): par 6, ust 1, pkt 4; par 10.

Rekomendacje Zespołu Eksperckiego

1. Konieczne jest wprowadzenie do Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przepisu o prawie osób dotkniętych przemocą do nieodpłatnej usługi – reprezentowanie pokrzywdzonych w trakcie postępowania w sądzie w sprawach dot. przemocy w rodzinie.
2. Wskazanie w przepisach Ustawy o pomocy społecznej dot. zasiłków celowych specjalnych do otrzymania pomocy pieniężnej i rzeczowej bez względu na dochód jako okoliczności uprawniającej do uzyskiwania tych świadczeń bez względu na posiadany dochód także przemocy w rodzinie.
3. Wprowadzenie w przepisach Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie jednoznacznego rozstrzygnięcia wskazującego do zadań którego organu należy organizowanie i pokrywanie kosztów transportu dziecka /dzieci odebranych rodzinie w trakcie wspólnej interwencji pracownika socjalnego, policji i ochrony zdrowia- których stan zdrowia musi być zdiagnozowany przed umieszczeniem w rodzinie najbliższej lub innych formach pieczy zastępczej.
4. Stosowanie usług ujętych w pakiecie usług obowiązkowych , optymalnych, społecznych uwzględniać powinno indywidualną i rodzinną sytuację zarówno osób wobec których stosowana jest przemoc jak osób stosujących przemoc. Dobór usług, z wyłączeniem chroniących życie , powinien być określony przy współpracy w ramach Zespołu Interdyscyplinarnego bądź Grupy Roboczej.

Bibliografia

1. Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 nr 180 poz. 1493 z późn. zm.).
2. R. K. James, B. E. Gilliland, 2004, s.356.
3. L. Walker (1979).
4. http://www.statystyka.policja.pl/portal/st/944/50863/Przemoc_w_rodzinie.html
5. Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2009 nr 175 poz. 1362 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. 2011 nr 149 poz. 887)

Załącznik. Podstawa prawna – wybór podstawowych źródeł i przepisów

Istnieje wiele regulacji prawnych, które dotyczą pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie. Znajdują się one zarówno w Konstytucji RP, czyli najważniejszym akcie prawnym, jak i w regulacjach szczegółowych. W celu zachowania przejrzystości niniejszego opracowania poszczególne akty prawne przedstawione zostaną według następujących kryteriów:

I. Przepisy wynikające z poszanowania praw człowieka i obywatela.
II. Przepisy prawa karnego.
III. Przepisy porządkujące działania profesjonalistów zajmujących się udzielaniem pomocy (przepisy dla praktyków).

Ad. I. Przepisy wynikające z poszanowania praw człowieka i obywatela

1. **Konstytucja z dnia 2 kwietnia 1997 r.** jest podstawowym aktem prawnym. W niej zostały zawarte podstawowe prawa obywateli. W odniesieniu do przemocy domowej przytoczono w szczególności art. 32, art. 40, art. 41, art. 47 i art. 72.

Art. 2.
Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 8.
1. Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej.

Art. 30.
Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Art. 31.
1. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

2. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32.

1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 40.

Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Art. 41.

Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie.

Art. 47.

Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.

Art. 48.

1. Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Art. 72.

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.
2. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.
3. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.
4. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

2. **Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.** (Dz. U. 1991 nr 120 poz. 526). Konwencja zawiera zobowiązania, jakie przyjmują na siebie poszczególne państwa-strony w celu zapewnienia dzieciom poszanowania ich konstytucyjnych praw i ochrony przed zagrożeniami, w tym przed krzywdzeniem ze strony rodziców. W odniesieniu do przemocy wobec dzieci przytaczam: art. 19, art. 34, art. 39.

Art.3

1. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.
2. Państwa-strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.
3. Państwa-Strony czuwają, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru.

Art.8

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.

2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Art.9

1. Państwa-Strony zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców, gdy każde z rodziców mieszka oddzielnie, a należy podjąć decyzję odnośnie do miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka.

2. W każdym postępowaniu podejmowanym stosownie do ustępu 1 niniejszego artykułu należy umożliwić wszystkim zainteresowanym stronom uczestnictwo w tym postępowaniu oraz wyrażenie przez nie swoich opinii.

Art.19

1. Państwa-strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencję sądu.

Art.34

Państwa-strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych, Dla osiągnięcia tych celów Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:

a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;
b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;
c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Art.39

Państwa-strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiejkolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiejkolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka.

3. **Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2001r w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym** (2001/220/WSiSW). W odniesieniu do przemocy w rodzinie w aspekcie ochrony ofiar istotne definicje i zobowiązania państw członkowskich zawierają następujące artykuły.

Art. 1

Definicje.

Dla celów niniejszej Decyzji ramowej:

a) "Ofiara" oznacza osobę fizyczną, która doznała szkody, włączając w to uszkodzenie ciała lub szkodę psychiczną, cierpienie emocjonalne lub stratę ekonomiczną, spowodowane bezpośrednio przez działania lub zaniechania stanowiące naruszenie prawa karnego Państwa Członkowskiego;
b) "organizacja udzielająca wsparcia ofiarom" oznacza organizację pozarządową, powołaną legalnie w Państwie Członkowskim, która nieodpłatnie wspiera ofiary przestępstw i, działając w odpowiednich warunkach, uzupełnia działania Państwa w tym obszarze.

Art. 4

Prawo do otrzymywania informacji.

1. Każde Państwo Członkowskie zapewnia, aby począwszy od pierwszego kontaktu z organami ścigania, ofiary miały w szczególności dostęp – za pomocą wszelkich środków jakie uznają za właściwe, tak dalece jak będzie to możliwe w językach powszechnie rozumianych - do informacji mających znaczenie dla ochrony ich interesów. Do informacji tych zalicza się co najmniej:
a) rodzaj służb lub organizacji, do których ofiary mogą zwrócić się o wsparcie;

b) rodzaj wsparcia, jakie mogą uzyskać;

c) gdzie oraz w jaki sposób ofiary mogą zawiadomić o przestępstwie;

d) procedury w następstwie takiego zawiadomienia oraz rolę ofiar w powiązaniu z tymi procedurami;

e) w jaki sposób oraz na jakich warunkach ofiary mogą uzyskać ochronę;

f) w jakim zakresie oraz na jakich zasadach ofiary mogą uzyskać dostęp do:

i) porady prawnej; lub

ii) pomocy prawnej; lub

iii) wszelkich porad innego rodzaju,

jeżeli w przypadkach przewidzianych w punkcie i) oraz ii) są one uprawnione do otrzymania takich porad;

g) wymagania potrzebne do tego, aby być uprawnionym do otrzymania odszkodowania;

h) jeżeli miejsce pobytu ofiary znajduje się w innym Państwie, wszelkie szczególne porozumienia dostępne dla tych ofiar dla ochrony własnych interesów.

Art. 6

Szczególne wsparcie ofiary. Każde Państwo Członkowskie zapewnia ofiarom dostęp do porady, o której mowa w art. 4, ust. 1, lit. f) iii), nieodpłatnie w sytuacji kiedy jest to uzasadnione, dotyczącej ich roli w postępowaniu oraz, gdzie właściwe, pomocy prawnej, o której mowa w art. 4 ust. 1 lit. f) ii), wówczas, gdy ofiarom przysługuje status strony w postępowaniu karnym.

Art. 13

Służby specjalistyczne i organizacje udzielające wsparcia ofiarom.

1. Każde Państwo Członkowskie, w kontekście postępowania, promuje zaangażowanie systemów pomocy ofiarom odpowiedzialnych za organizowanie wstępnego przyjmowania ofiar oraz za wspieranie ofiar i późniejszą pomoc, zarówno poprzez udostępnienie im specjalnie wyszkolonego personelu w ramach własnych służb publicznych jak też poprzez uznawanie i finansowanie organizacji udzielających pomocy ofiarom.

2. Każde Państwo Członkowskie zachęca do podejmowania działań przez taki personel lub organizację udzielającą pomocy ofiarom w trakcie postępowania, w szczególności w odniesieniu do:

a) dostarczania ofiarom informacji;

b) wspierania ofiar stosownie do ich nagłych potrzeb;

c) towarzyszenia ofiarom, gdy jest to konieczne i możliwe, w trakcie postępowanie karnego;

d) pomagania ofiarom, na ich prośbę, po zakończeniu postępowania karnego.

Ad. II. Przepisy prawa karnego.

1. **Kodeks Karny** (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.). W kodeksie karnym zawarte są opisy czynów zabronionych polskim prawem. W odniesieniu do przemocy domowej przytaczam: Stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej nad członkami rodziny.

Art. 207.

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny,
podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

Art. 209. (Zaniechanie opieki nad członkiem rodziny, np. starym rodzicem)

§ 1. Kto uporczywie uchyla się od wykonania ciążącego na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby i przez to naraża ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego.

§ 3. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenia rodzinne albo świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, ściganie odbywa się z urzędu.

Art. 210. (Zaniechanie opieki nad dzieckiem lub osobą dorosłą specjalnej troski, upośledzoną).

§ 1. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca,
podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w § 1, sprawca

podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Art. 160. (Narażanie członka rodziny na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia).

§ 1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 4. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1-3 sprawca, który dobrowolnie uchylił grożące niebezpieczeństwo.

§ 5. Ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego.

Art. 197. (Przemoc seksualna między dorosłymi).

§ 1. Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 3. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:

1) wspólnie z inną osobą,
2) wobec małoletniego poniżej lat 15,
3) wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 4. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1-3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.

Art. 200. (Wykorzystywanie seksualne dzieci)

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

Art. 200a. (Nadużycia seksualne internetowe – produkcja treści pornograficznych, grooming-uwodzenie dzieci przez Internet)

§ 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 200b. (Propagowanie zachowań o charakterze pedofilskim).

Kto publicznie propaguje lub pochwala zachowania o charakterze pedofilskim, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Art. 201. (Wykorzystywanie seksualne dzieci, członków najbliższej rodziny).

Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 202. (Produkcja i rozpowszechnianie treści pornograficznych z udziałem małoletnich).

§ 1. Kto publicznie prezentuje treści pornograficzne w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która tego sobie nie życzy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 2. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 4. Kto utrwala treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15,
podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Ad. III. Przepisy porządkujące działania profesjonalistów zajmujących się udzielaniem pomocy (przepisy dla praktyków).

1. **Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej** (Dz. U. 2009 nr 175 poz. 1362 z późn. zm.). Ustawa określa zadania pracowników socjalnych i poszczególnych jednostek organizacji pomocy społecznej, mające na celu m. in. przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. W art. 7, p. 7 wymieniona jest ona jako jeden z powodów udzielania pomocy rodzinie. W art. 70 wymienione są formy pomocy rodzinie w przypadkach, kiedy rodzice nie wypełniają zadań wychowawczych wobec swoich dzieci.

Art. 2.

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Art. 4.

Osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej są obowiązane do współdziałania w rozwiązywaniu ich trudnej sytuacji życiowej.

Art. 6.

1. kontrakt socjalny – pisemną umowę zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc, określającą uprawnienia i zobowiązania stron umowy, w ramach wspólnie

podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny;

2. praca socjalna – działalność zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi;
3. rodzina – osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące;

Art. 7.

Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu:

1) ubóstwa;

4) bezrobocia;

5) niepełnosprawności;

6) długotrwałej lub ciężkiej choroby;

7) przemocy w rodzinie;

8) potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności;

9) bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w rodzina, zwłaszcza niepełnych lub wielodzietnych;

13) alkoholizmu lub narkomanii;

14) zdarzenia losowego i sytuacji kryzysowej;

Art. 15.

Pomoc społeczna polega w szczególności na:

1) pracy socjalnej;

Art. 70.

1. Rodzinie mającej trudności w wypełnianiu swoich zadań oraz dziecku z tej rodziny udziela się pomocy, w szczególności w formie:

1) poradnictwa rodzinnego;

2) terapii rodzinnej rozumianej jako działania psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne, mające na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania jej zadań;

3) pracy socjalnej;

4) zapewnienia dzieciom opieki i wychowania poza rodziną.

2. Rodzina otrzymuje pomoc w szczególności przez działania:

1) specjalisty przygotowanego do pracy z rodziną lub w środowisku lokalnym;

2) placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego;

3) innych podmiotów, których działanie daje potrzebne wsparcie dziecku i rodzinie.

3. Udzielając pomocy należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do:

1) wychowania w rodzinie, a w przypadku wychowywania dziecka poza rodziną do zapewnienia mu w miarę możliwości zgodnie z jego potrzebami opieki i wychowania w rodzinnych formach opieki zastępczej;

2) zapewnienia stabilnego środowiska wychowawczego;

3) utrzymywania osobistych kontaktów z rodziną;

4) powrotu do rodziny naturalnej;

5) traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości osobowej;

6) ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka;

7) praktyk religijnych zgodnych z wolą rodziców i potrzebami dziecka;

8) kształcenia, rozwoju uzdolnień, zainteresowań i indywidualności oraz zabawy i wypoczynku;

9) pomocy w przygotowaniu do samodzielnego życia w przypadku wychowywania poza rodziną naturalną;

10) dostępu do informacji;

11) wyrażania opinii w sprawach, które go dotyczą;

12) ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem.

2. **Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie** (Dz. U. 2005 nr 180 poz.1493 z późn.zm.). Ustawa reguluje działania, jakie muszą być podjęte w przypadkach ujawnienia przemocy domowej na poszczególnych szczeblach administracji rządowej. Opisuje przypisane poszczególnym służbom społecznym narzędzia, które mogą być stosowane w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Art. 2.

Ilekroć w ustawie jest mowa o:

2) przemocy w rodzinie – należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu

fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Art. 3.

1. Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;

2) interwencji kryzysowej i wsparcia;

3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;

4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;

6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania.

Art. 6.

3. Do zadań własnych powiatu należy w szczególności:

1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;

3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;

4) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

4. Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy w szczególności:

1) tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Art. 9a.

1. Gmina podejmuje działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym.

2. Zespół interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta.

3. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzą przedstawiciele:

1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;

2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;

3) policji;

4) oświaty;

5) ochrony zdrowia;

6) organizacji pozarządowych.

4. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzą także kuratorzy sądowi.

5. W skład zespołu interdyscyplinarnego mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż określone w ust. 3, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

6. Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego jest wybierany na pierwszym posiedzeniu zespołu spośród jego członków.

7. Posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego odbywają się w zależności od potrzeb, jednak nie rzadziej niż raz na trzy miesiące.

8. Zespół interdyscyplinarny działa na podstawie porozumień zawartych między wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta a podmiotami, o których mowa w ust. 3 lub 5.

9. Obsługę organizacyjno-techniczną zespołu interdyscyplinarnego zapewnia ośrodek pomocy społecznej.

10. Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

11. W skład grup roboczych wchodzą przedstawiciele:

1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;

2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;

3) policji;

4) oświaty;

5) ochrony zdrowia.

12. W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi, a także przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

13. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych wykonują zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych.

14. Prace w ramach grup roboczych są prowadzone w zależności od potrzeb zgłaszanych przez zespół interdyscyplinarny lub wynikających z problemów występujących w indywidualnych przypadkach.
15. Rada gminy określi, w drodze uchwały, tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania.

Art. 9b.

1. Zespół interdyscyplinarny realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.
2. Zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań podmiotów, o których mowa w art. 9a, ust. 3 i 5, oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;

2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;

3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;

4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;

5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

3. Do zadań grup roboczych należy, w szczególności:

1) opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie;

2) monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy;

3) dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

Art. 9c.

1. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych w zakresie niezbędnym do realizacji zadań, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3, mogą przetwarzać dane osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie, dotyczące: stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, bez zgody i wiedzy osób, których dane te dotyczą.
2. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych zobowiązani są do zachowania poufności wszelkich informacji i danych, które uzyskali przy realizacji zadań, o których mowa w art.

9b ust. 2 i 3. Obowiązek ten rozciąga się także na okres po ustaniu członkostwa w zespole interdyscyplinarnym oraz w grupach roboczych.

3. Przed przystąpieniem do wykonywania czynności, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3, członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych składają organowi, o którym mowa w art. 9a ust. 2, oświadczenie o następującej treści: „Oświadczam, że zachowam poufność informacji i danych, które uzyskałem przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz, że znane mi są przepisy o odpowiedzialności karnej za udostępnienie danych osobowych lub umożliwienie do nich dostępu osobom nieuprawnionym.

Art. 9d.

1. Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty" i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

2. Procedura „Niebieskie Karty" obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

3. Przedstawiciele podmiotów, o których mowa w ust. 2, realizują procedurę „Niebieskie Karty" w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego.

4. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty" następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta" w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

5. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, procedurę „Niebieskie Karty" oraz wzory formularzy „Niebieska Karta" wypełnianych przez przedstawicieli podmiotów realizujących procedurę „Niebieskie Karty", mając na uwadze skuteczność działań wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie i dobro tych osób.

Art. 12.

1. Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora.

Art. 12a.

1. W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U., nr 88, poz. 553, z późn. zm.), w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.
2. Tryb umieszczania dzieci w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej regulują przepisy ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.
3. Decyzję, o której mowa w ust. 1, pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Przepisy art. 598^{10}, art. 598^{11} § 3 i art. 598^{12} § 1 zdanie pierwsze ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.
4. Pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.
5. Do umieszczenia dziecka u osoby najbliższej niezamieszkującej wspólnie stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej.
6. Minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, procedurę postępowania Policji przy wykonywaniu czynności, o których mowa w ust. 1 i 3, oraz sposób dokumentowania przeprowadzonych przez Policję czynności, uwzględniając konieczność udzielenia dzieciom skutecznej pomocy.

2. **Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi** (Dz. U. 2007 nr 70 poz. 473). Osoby, które stosują przemoc wobec swoich najbliższych często są pod wpływem alkoholu. Problem uzależnienia od alkoholu występuje w wielu rodzinach dotkniętych przemocą. Do zbioru następstw nadużywania alkoholu zaliczamy m. in. stosowanie przemocy wobec domowników.

Art. 2.

1. Zadania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi wykonuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, w szczególności:

1) tworzenie warunków sprzyjających realizacji potrzeb, których zaspokajanie motywuje powstrzymywanie się od spożywania alkoholu;

2) działalność wychowawczą i informacyjną;

3) ustalanie odpowiedniego poziomu i właściwej struktury produkcji napojów alkoholowych przeznaczanych do spożycia w kraju;

4) ograniczanie dostępności alkoholu;

5) leczenie i rehabilitację osób uzależnionych od alkoholu;

6) zapobieganie negatywnym następstwom nadużywania alkoholu i ich usuwanie.

2. Zadania, o których mowa w ust. 1, uwzględnia się w założeniach polityki społeczno-gospodarczej w postaci Narodowego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, zatwierdzanego przez Radę Ministrów.

Art. 4[1].

1. Prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych należy do zadań własnych gmin. W szczególności zadania te obejmują:

1) zwiększanie dostępności pomocy terapeutycznej i rehabilitacyjnej dla osób uzależnionych od alkoholu;

2) udzielanie rodzinom, w których występują problemy alkoholowe, pomocy psychospołecznej i prawnej, a w szczególności ochrony przed przemocą w rodzinie;

3) prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej, w szczególności dla dzieci i młodzieży;

4) ustalanie szczegółowych zasad wydawania i cofania zezwoleń na prowadzenie sprzedaży napojów alkoholowych przeznaczonych do spożycia na miejscu lub poza miejscem sprzedaży oraz kontrolę przestrzegania zasad obrotu tymi napojami;

5) wspomaganie działalności instytucji, stowarzyszeń i osób fizycznych, służącej rozwiązywaniu problemów alkoholowych;

6) podejmowanie interwencji w związku z naruszeniem przepisów określonych w art. 13[1] i 15 ustawy oraz występowanie przed sądem w charakterze oskarżyciela publicznego.

2. Realizacja zadań, o których mowa w ust. 1, prowadzona jest w postaci gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, uchwalanego corocznie przez radę gminy. W celu realizacji programu zarząd gminy może powołać pełnomocnika.

3. Zarządy gmin powołują gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, w szczególności inicjujące działania w zakresie określonym w ust. 1 oraz podejmujące czynności zmierzające do orzeczenia o zastosowaniu wobec osoby uzależnionej od alkoholu obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego.
4. W skład gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych wchodzą osoby przeszkolone w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.
5. Zasady wynagradzania członków gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych określa rada gminy w gminnych programach rozwiązywania problemów alkoholowych.

Art. 23.

1. Członkowie rodziny osoby uzależnionej od alkoholu, dotknięci następstwami nadużywania alkoholu przez osobę uzależnioną, uzyskują w publicznych zakładach opieki zdrowotnej świadczenia zdrowotne w zakresie terapii i rehabilitacji współuzależnienia oraz profilaktyki. Za świadczenia te od wymienionych osób nie pobiera się opłat.
2. Dzieci osób uzależnionych od alkoholu, dotknięte następstwami nadużywania alkoholu przez rodziców, uzyskują bezpłatnie pomoc psychologiczną i socjoterapeutyczną w publicznych zakładach opieki zdrowotnej i publicznych poradniach specjalistycznych oraz placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych.
3. Pomoc niesiona dzieciom przez osoby lub instytucje może być udzielona wbrew woli rodziców lub opiekunów będących w stanie nietrzeźwym.